

չէր կոխած՝ երբ գնտակ մը կայծակնա-
հար սրտին վրայ զարնելով մեռած գե-
տինը կը փռէր զայն:

— Հուռա՛, հուռա՛, կանչեց ճոյ:

Քէննըտի դէպ ՚ի ջրհորը յարձրկե-
ցաւ, այլ թաց աստիճաններու վրայ
կոխելով՝ զով ջրի աղբիւրի մը առջևը
գետինը տարածուեցաւ՝ իսկոյն շր-
թունքները անյագաբար ջրին մէջ ըն-
կըղմելով: Ճոյ անոր հետեւեցաւ և այ-
նուհետև ուրիշ բան չէր լսուեր եթէ ոչ
ջուր խմող կենդանեաց լեզուին լափող
ձայնը:

— Զգուշանա՛ք, պարոն Տիք, ըսաւ
ճոյ շունչ առնելով: Չափը չանցընենք:

Սակայն Տիք առանց պատասխան
տալու դեռ ևս կը խմէր: Գլուխն ու
ձեռքերը այն ոգետու զովարար ջրին
մէջ կ'ընկղմէր. գինովի պէս խեղճ
զլուխը չէր:

— Հապա պարոն Ֆէրկըսըն, ըսաւ
ճոյ:

Այդ խօսքը միայն զՔէննըտի զգաս-
տացուց. հետը բերած չիչ մը լեցուց ու
ջրհորին աստիճաններուն վրայ նետուե-
ցաւ:

Սակայն ինչպիսի եղաւ իր ապշու-
թիւնը: Ահագին մեծութեամբ դիմա-
հար մարմին մը՝ մտից առջևը կեցած
կը խափանէր: Ճոյ, որ Տիքին ետեւէն
կ'երթար, ստիպուեցաւ անոր հետ ետ
քաշուելու:

— Արգելական փակուած ենք:

— Անկարելի է, ինչ ըսել կ'ուզէ ա-
տիկայ....:

Տիք խօսքը չկրցաւ լսնցնել. զարհու-
րելի մոնչիւն մը հասկցուց իրեն թէ
ինչ նոր թշնամույ մը հետ գործ տես-
նելու էր:

— Ուրիշ առիւծ մըն ալ, ըսաւ ճոյ:

— Ոչ, այլ մատակ առիւծ մը: Ա՛խ,
անիծած կենդանի. սպասէ, ըսաւ որ-
սորզը, նորէն երագաբար իր քարապի-
նան լեցնելով:

Քիչ մը ետքը կրակ ըրաւ, սակայն
կենդանին անյայտ եղեր էր:

— Հապա, յառաջ, կանչեց:

— Ոչ, պարոն Տիք, ոչ այդ հարուա-

ծով չսպաննեցիր զինքը, ապա թէ ոչ
մարմինը մինչև հոս կը գլորէր. կենդա-
նին հոնտեղուանք պատրաստ կեցած է
առաջին երեցողին վրայ յարձրկելու,
և վայ որուն վրայ ցատքէ:

— Հապա ինչ ընենք: Հարկ է ել-
լենք. ինչ կ'ըսէ Սամուէլ որ մեզի կը
սպասէ:

— Կենդանին հոս քաշենք. առ հրա-
ցանս ու քարապինագ ինծի անցուր:

— Կը տեսնես:

Ճոյ, իր կտաւէ զգեստը հանելով
զէնքին ծայրը պլլեց և ինչպէս ճարակ
ըլլար՝ մուտքէն վեր հանեց: Կենդանին
կատաղաբար վրան յարձրկեցաւ. Քէն-
նըտի որ անցքին առջևը անոր կը սպա-
սէր, գնտակով մը ուսը ջախջախեց: Ա-
ռիւծը մոնչելով սանդղին վրայ գլոր-
տրկեցաւ, զճոյ գետինը կործանելով:
Այս ետքինս մինչդեռ կը կարծէր որ
կենդանւոյն ահագին ճիրանները մար-
մնոյն մէջ կը խոթուէին, ուրիշ երկրորդ
թնդիւն մը լսուեցաւ, և անմիջապէս
տողդոր Ֆէրկըսըն մտից առջևը երեցաւ,
ձեռքը դեռ ևս ծխացող հրացանը բռ-
նած:

Ճոյ երագաբար ոտք ելաւ կենդան-
ւոյն մարմնոյն վրայէն անցաւ, և լեցուն
ջրով չիչը տիրոջը ձեռքը տուաւ:

Բերանը տանիլ, ու կիսով չափ պար-
պել՝ Ֆէրկըսընի մէկ ակնթարթի գոր-
ծը եղաւ, և ապա երեք ճանապարհորդք
սրտանց գոհութիւն տուին նախախնա-
մութեան որ այնպիսի հրաշալի կերպով
զիրենք փրկեր էր:

Կը շարունակուի:

ՀԵՏԱՌԻՔՐԱԿԱՆՔ

Պամպոռ եղեգին օգտակարութիւն-
նր: — Տնկոց մէջէն օգտակարագոյննե-
րէն մէկը Պամպուն է, անոր համար ալ
հիմա շատ ետեւէ են գնոյնը Եւրոպայի
մէջ մշակելու: Այդ եղէգը Չինաստանի
ճշմարիտ գանձ մըն է: Բնութեամբ կլի-
մայի փոփոխութեանց շատ քիչ զգա-
յուն, ոչ միայն անանկ գաւառներու

մէջ կը գտնուի՝ ուր ջերմութիւնը մինչև 50 աստիճանի կը հասնի, այլ նաև ամե- նացուրտ երկիրներու Ասկէ զատնաւ շատ շուտ աճող տունկ մըն է ու մինչև 30 մեղր բարձրութիւն կը ստանայ և ան- հուն կը բազմանայ: Շատ բաներու ալ կրնայ գործածուիլ այս տունկը:

Չինաստան չկայ գիւղ մը որ մէկ կամ շատ պամպուի համբարանոցներ չունենայ, այլևայլ ստուարութեամբ ու երկայնութեամբ պատրաստած պամ- պուններով: Իւրաքանչիւր կալուածա- տան ետեւ պամպուններու փոքր անտա- ուիկն ալ գտնուելու է միշտ. ասոնք տա- նը օրական պիտոյիցը ծառայելու որո- չեալ են: Այս անտաուիկը պզտի գե- տին մըն է, ջրով լեցուն լայն փոսով մը պատած, որ մասնաւորապէս այս տուն- կըս մշակելու որոշուած է: Այն բազ- մախիտ կանանչ եղէգնուտը նաև տա- տրակաց բազմաթիւ խումբերու ալ իբր պատասպարան կը ծառայէ:

Չինացոյ մը համար պամպուն ան- հրաժեշտ տարր մըն է. անով այլևայլ կիրառութեան բաներ կը շինէ ինչպէս կամուրջներ, ջրի ազուգայք, տուններ, ցանգեր, փսիաթներ, թուղթ, լուցկի, անձրևարգել, գլխարկ, ամառուան ըզ- գեստներ, բարձեր, մահիճներ, սան- դուղք, կարաս, վրձին, չուան, զէնք, երաժշտութեան գործիներ, ջերմար- դեք, հովահարք, կողովք. վերջապէս նաև կերակրոյ ալ կը գործածէ, որով- հետև այդ տունկին մատղաշ բողբոջ- ները, ծնեբեկի պէս՝ իբր աղցան, կամ իբր պատրաստեալ կանաչեղէն կ'ու- տուին:

Դարձեալ իբր սուլիչ գործի այն չար ոգիները մերժելու կը ծառայէ, որ ըստ հաւատալոյ Չինաց, յաճախ մարդկան բնակութեանց մէջ կը դեգերին: Այդ սուլիչը, մասնաւոր կերպ ծակով մը ծակած է, ու թղթէ թևեր ունի, և ըստ օրինակի թղթեայ թռչնոց, առասանով մը օդու մէջ կ'արձրկուի. օդը, գործի- քին մէջէն անցնելով, երբեմն շոգեշար- ժին սուլիչ ձայնին նման ձայներ կը հանէ, երբեմն ալ տերևոց խշրտոցին

նման, երբ հովը սաստկաբար մէջերնէն կը փչէ. այդ այլևայլ ձայներն ոչ միայն չար ոգիները մերժելու յատկութիւնն ունին, հապա նաև գիշատիչ թռչուն- ները մերժելու յատկութիւնն, որ Չի- նաստան առատաբար կը գտնուին: Ա- ղաւնեդարմանք, որպէս զի իրենց ա- ղաւնոցներն այդ գիշատիչ բնակիչներէն պահպանեն, ատոր նման սուլիչ գործի մը կը կապեն աղաւնեաց պոչին վրայ, որ անոր թռչելուն ատենը կը սկսի սու- լելու ձայն հանել:

Ի վախճան մեր այս ըստծին աւելցը- նենք նաև այս թէ պամպուն բաց իր այս օգուտներէն, նաև Չինաստանցի գատաւորին ձեռքը իբր պատժոյ գործի ալ կը ծառայէ, զոր ըստ դիպաց յան- ցաւորին մկանանց վրայ կը խօսեցնէ:

Տնկոց վրայ լուսոյ ունեցած ազդե- ցութիւնը: — Դիտարանաց մէջ եղած ջերմաչափական քննութիւններէն կը տեսնուի թէ ինչպէս օդոյ բարեխառ- նութիւնը զոյգ ընդ խոնաւութեան, մեծ ծառայութիւն կ'ընէ տնկոց յա- ռաջագէմ աճմանը մէջ. սակայն շատ անուղղակի և անկատար կերպով զմեզ կը տեղեկացնէ թէ ինչ ազդեցութիւն ունի տնկոց վրայ նոյն նկատմամբ լու- սոյն չափը: Ծանօթ է 'ի վերայ այսր ա- մենայնի որ լոյսը, թէպէտ և ամենեին ազդեցութիւն չունի ցորչափ որ օդոյ բարեխառնութիւնը որոշեալ աստիճա- նի մը չէ հասած, բայց և այնպէս տըն- կոց բուսական գործողութեանց զար- զացմանը համար բարեխառնութեան հաւասար անհրաժեշտ կարևոր է:

Օդային տարրերական ջերմաչափ մը գործածելով, որուն մէկ գունտը կա- պուտ ապակիէ ըլլայ և միւսը ճերմակ, կարելի է օրէ օր և ժամէ ժամ այսու նկատմամբ մեծ տարբերութիւններ հա- լաստել որ պարզ աչքով անկարելի է ստուգել:

Օրինակի համար, 'ի Բարիզ 1869ին սեպտեմբերի 19ին կիրակի օր մը, փո- թորկի և անձրևի օր ըլլալով, ժամը տասնըմէկէն մինչև տասուերկուք ու

կէս լոյսը 0,496—0,034 տարբերութիւն
ըրբէր էր. որ է ըսել 15 անգամ նուա-
զեւր էր:

Մասնաւոր փորձեր ընողք եղան բաց
օդոյ մէջ, նաև անարև տեղուանք՝ զա-
րևը ամպով կամ լուսարդելով մը խա-
փանելով, և նմանապէս գաւիթներու
մէջ՝ ուսկից երկնից միայն կտոր մը կա-
րելի էր տեսնել, և դարձեալ ջերմանոց-
ներու ու սենեկաց մէջ. անկէ հաս-
կըցունեցաւ թէ ինչու համար բոյսը ջեր-
մանոցներու, սենեկաց ու բնակութեց
մէջ այնպէս խեղճ աճում կ'ունենան,
թէ և ոչ խոնաւութենէ և ոչ ջերմու-
թենէ զուրկ ըլլան:

Ոչ այնչափ օդուն է որ կը կարօտին
որչափ լուսոյն:

Ձմեռք յետուս: — Արդեօք եր-
կու հազար տարիէ 'ի վեր բարեխառ-
նութիւնը Եւրոպայի մէջ զգալի կեր-
պով փոփոխուեր է:

Հմուտք մասնաւոր ապացոյցներով
կը ցուցնեն թէ բարեխառնութիւնը զը-
րեթէ մի և նոյն մնացեր է:

Հին հեղինակաց խօսքերովը կ'ապա-
ցուցուի որ ժամանակաւ թէ իտալիոյ
և թէ Գաղղիոյ գետերը սառեր են: Եւ
նոյն այդ գետերը, ինչպէս նաև վենետ-
կոյ ծոցը և Միջերկրականը, շատ մօտ
ժամանակներս ալ սառեր են:

860ին Ադրիական ծոցն ու Ռոնը
հարիւր աստիճանին 18—20 աստիճանի
ցրտութեամբ սառեցան:

1132ին Գրէմոնայէն մինչև ցծով՝ Բօ
գետը սառեցաւ:

Գինին իսկ 18 աստիճանի ցրտու-
թեամբ շտեմարանաց մէջ սառեցաւ:

1234ին վենետիկ բռնաւորած կառ-
քեր՝ սառած Ադրիական ծովուն վը-
րայէն անցան:

1305ին Գաղղիոյ բոլոր գետերը սա-
ռեցան:

1323ին ճանապարհորդք հետի և

ձիով սառին վրայ Տանիմարքայէն 'ի
Լուպէքա և 'ի Տանցիկ կ'երթնէին:

1333ին բոլոր իտալիոյ և Բրովանսի
գետերը սառեցան:

1334ին սառոյցը սկսաւ 'ի Բարիզ
գետեմբերի վերջին օրը և տևեց երեք
ամիս և ինն օր: Դարձեալ երկրորդ
անգամ սկսաւ մարտի վերջերը և տևեց
մինչև ց17 ապրիլի: — Նոյն այս տարին
'ի Հոլանտա 40 օր շարունակաբար սա-
ռոյց ըրաւ:

1468ին 'ի Ֆլանտրը, զօրաց գինւոյ
բաժինը կացինով կտրուեցաւ:

1544ին 'ի Գաղղիա գինին հատու
գործիներով կտրեցին տակառներուն
մէջէն:

1594ին 'ի Մարսիլիա և 'ի վենետիկ
ծովը սառեցաւ:

1657—58 Բարիզ 1657ին գետեմ-
բերի 24էն սկսեալ մինչև փետրուարի 8,
1658ին սառոյցը շարունակաբար տևեց:
Սէն գետը բոլորովին պաղեցաւ, ու
ցուրտը մինչև փետրուարի 18 տևեց:
Նոյն 1658 տարւոյն է որ Կարոլոս Ժ
Շուետի թագաւորը բոլոր իր բանակու-
վը, թնդանօթներովը, կառքերովը և
ամենայն պատրաստութեամբը, սառին
վրայէն պզտի Պելլը անցաւ:

1707ին Սէն գետը 35 օր շարունա-
կաբար սառած մնաց:

1709ին Միջերկրականը և Ադրիա-
կանը 'ի Մարսիլիա և 'ի Ճենովա սառե-
ցան:

1716ին 'ի Լոնտրա, Դամիզ գետին
սառուցին վրայ բազմաթիւ խանութ-
ներ շինեցին:

Վերջապէս 'ի 1742, 1744, 1756,
1766, 1767, 1776, 1781, և 1829,
Սէն գետը բոլոր լայնութեամբը սառե-
ցաւ:

Ցուրտ տարիներու միջին հաշիւը փըն-
տոնելով կը գտնենք որ մեր գօտին ա-
մեն ութը կամ տասը տարին մէյ մը
սաստիկ ձմեռ մը կրելու ենթակայ է: